



Högby socken

Kort historik

Högby socken gränsar i norr till Böda och i söder till Källa. Högby är av tradition en stor folkrik socken med ett skiftande näringsliv. Förutom jordbruk har också stenhantering varit viktig. Idag är turismen den kanske viktigaste verksamheten med bad- och campinganläggningar och en omfattande fritidsbebyggelse. Tätorten Löttorp är navet i norra Ölands service. Löttorp var tidigare administrativt centrum i f. d. Åkerbo kommun.

Högby socken har som övriga socknar på norra Öland få radbyar och istället ligger bybebyggelsen spridd. Under medeltiden fanns här hundra gårdar. Socknens byar är: Alvedsjö, Bläsinge, Bocketorp, Dödevi, Flakeböle, Gaxa, Gudesjö, Horn, Högby, Löttorp, Munkegård, Munketorp, Ranstad, Sandby, Skriketorp, Vedborm och Vedby.

Horns kungsgård är idag naturreservat där man försöker behålla det äldre odlingslandskapet. Rastplatser och strövstigar har gjort området lättillgängligt för besökare. Horn var under medeltiden en by där Roma kloster på Gotland tidvis ägde flera gårdar. Kungsgården bildas 1551 då Gustav Vasa avhyste byns sex bönder och lade ihop gårdarna till en kungsgård. Huvudbyggnaden består av en stor salsbyggnad under brutet tak. Genom en brand 1941 förstördes de flesta av ekonomibyggnaderna men många byggdes upp på samma plats.

I Alvedsjöbodarna bedrevs länge marknader och ångbåtar i kustfart hade här sin tilläggsplats. Utmed vägen finns också välbevarade sjöbodar, de flesta uppbyggda efter en brand 1992. Här finns också en mindre hamnanläggning.

Idag är det svårt att uppfatta något medeltida i den gulavfärgade kyrkans exteriör men stora delar av västtornet är bevarat och uppfört ca 1200. Under 1700- och 1800-talen genomfördes en mängd renoveringar och ombyggnader. 1825 byggdes det medeltida tornets övre del om. Norr om kyrkan går vägen som leder ned till Högby hamn. Längs med vägen finns Ölands enda bevarade kyrkstallar. Stallarna som började byggas på 1850-talet användes av de församlingsbor som kom från socknens

ytterområden. Vid sidan om stallarna ligger den gamla fattigstugan. Till miljön hör också det gamla ålderdomshemmet i rött tegel från 1911. Prästgården är en större gulmålad salsbyggnad under brutet tak. Till denna hör två ålderdomligare vitputsade flygelbyggnader. Mitt emot prästgården, på södra sidan av vägen står en ca 30 m lång trösklada. En stentavla över porten berättar att byggnaden är uppförd 1850. I nära anslutning men något söderut och på motsatta sidan av nuvarande landsvägen står den s.k. Kopparslagarkvarnen som troligen är uppförd på 1840-talet. Väderkvarnen av holländsk typ är uppförd i kalksten och är 14 m hög med imponerande murtjocklek som i den nedre våningen uppgår till 1,7 m. Någon malning har inte förekommit sedan 1920-talet.

Utmed hela västra kustvägen finns stenbrott i strandlinjen med stora mängder skrotsten. Stenindustrin har medeltida anor och dess centrum var vid Horn. Vid Horns udde anlades omkring 1560 "Dälje stenhuggarby" vårt lands första stenskola och stenhuggarverkstad med statligt beskydd. Många av lärarna som städs-lades på stenhuggarverkstaden kom från Tyskland, Belgien och Frankrike. Denna verksamhet pågick till slutet av 1600-talet. Anledningar till att stenhuggeriet förlades hit, var tillgången på sten av god kvalitet och det markant ökade behovet av konstfärdigt huggen sten till Borgholms och Kalmar slott. Strax norr om de gamla stenbrotten på Horns udde fanns en utskeppningshamn för stenen. En berömd gravhäll på kyrkogården är utförd av en av ortens 1600-talsmästare.

Till den stora hantverks- och industriutställningen i Stockholm 1897 uppfördes en 23 meter hög fyr i stålkonstruktion, s.k. "Heidenstamfackverk", med öppet fyrhus nedtill. Efter utställningen plockades fyren ned och forslades till Öland där den sattes upp i Högby 1898. Intill ligger fyrvaktarbostaden som stod klar samma år som fyrtornet. Bostaden består av en tvåvånings tegelbyggnad under skiffer-täckt, valmat tak. Det nedre planet är täckt med huggen granit från Blå Jungfrun, i övrigt är

huset täckt av huggen kalksten. Fyren är byggnadsminne sedan 1978 och fyrvaktarbostaden sedan 1980.

Vedby fornborg är Ölands nordligaste och tillhör en av de större. Den ligger på näset mellan två mossar, Vedby- och Vedborme träsk, som är två utdikade sjöar. Till borgen är legenden om Zechiel knuten. Längs den västra kustvägen finns talrika fornlämningar i form av husgrundsområden och gravar. Många av fornlämningsmiljöerna förekommer ofta i anslutning till de platser som i historisk tid utgjort de viktigaste hamn- och fiskelägena. Vid Hornsjöns västra kant ligger Klosterholmen. Här har det legat ett s.k. fast hus, d.v.s. en medeltida storgård med försvarsfunktion, en privat borg. Vid Horns udde finns en vårdkaseplats, knuten till ett stenrör som fortfarande är bevarat. Stenröret har även fungerat som sjömärke och är markerat på ett sjökort från 1792.

Natur- och kulturmiljöer

Sjömarkerna längs den östra kuststräckan har ett högt naturvärde. Sjömarkerna vid Högby hamn är öppna och välbetade med en artrik flora och mycket rikt fågelliv. Här finns en liten strandlagun och breda havsstrandängar. Sjömarkerna vid Dödevi-Munketorp domineras av sandiga marker där området är öppet och välhävdad. Stora delar av området utgörs av sandgräshed med inslag av sandstärpsväxter, många rödlistade. I den nordligaste delen av socknen, öster om Hornsjön finns Vedbormeträsk. Denna våtmark är den största på norra Öland. Här finns en rik flora med många arter av orkidéer. Vedbormeträsk och Vedbyträsk finns med i diskussionerna runt vattenförsörjningen på norra Öland. På den västra kuststräckan finns Horns kungsgård som är av riksintresse för både naturvård, kulturvård och friluftsliv. Kungsgården är också till stora delar skyddad som naturreservat. Området är variationsrikt och flertalet av de öländska naturtyperna finns representerade här. Följande

områden inom Högby socken är Natura 2000-område: Horns Kungsgård, Högby hamn och Högby kyrkoreservat.

Kustvägen som går från Äleklinta genom Högby och norrut mot Byerum är en unik och ålderdomlig vägmiljö med förhistoriska husgrunder och gravar samt hamnar, sjöbodplaner och lämningar efter stenbrytning. Horns Kungsgård som åter är i statlig ägo efter en period 1937–71 i privata händer, är en storgård med medeltida anor. Det var Gustav Vasa som inrättade storgården till kungsladugård. Högby fyr på den östra kustremsan är en byggnadsminnesförklarad fyrmiljö med fyrtorn, fyrvaktarbostad och hamnbassäng. Fyrtornet i fackverkskonstruktion är ett exempel på modern, innovativ svensk ingenjörskonst vid sekelskiftet 1900, medan fyrvaktarbostaden uppvisar en för Öland ovanlig stenarkitektur från samma tid. Högby sockencentrum har ett högt kulturellt värde och finns beskrivet i den korta historiken.

Befolkning

I Högby socken fanns 1 135 invånare år 2000. Under sommaren ökar antalet boende i socknen främst beroende på det stora antalet turister som har fritidshus eller campar här.

Näringsliv

Löttorp är den norra kommundelens servicecentrum med platsbank (arbetsförmedlingens serviceautomat), bank, post, systembolag m.m. Förutom den offentliga servicen finns här flera näringsidkare; livsmedelsaffär, detaljhandel, restaurang, bageri, bilverkstäder, livsmedel- och betongindustrier m.fl. Samhall har här en stor anläggning. I Företagshuset finns cirka 10 företag inhyrda. Här kan man hyra en kontorsarbetsplats med tillhörande dator och vid behov även köpa administrativa tjänster. Företagshuset har också turistinformation och konstgalleri.

Den omfattande byggnationen av främst fritidshus har medfört att det finns ett bra utbud av hantverkare och en väl sorterad byggvaruhandel.

Stenbrytning har en lång tradition i Högby. Idag förekommer bara verksamhet vid det stora stenbrottet vid Horn. Även krossning av skrotsten förekommer.

I Högby finns ett 60-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 65 km² utgör 2 000 ha åker, 1 000 ha betesmark och 240 ha skogsmark. Cirka 40 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 900 nötkreatur och 500 får.

Det finns flera konstnärer verksamma inom socknen.

Högby kan erbjuda turisterna bland annat camping med tillhörande aktiviteter, rums- och stuguthyrning, pensionat samt restauranger.

Socknen kan även erbjuda den besökande turisten på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden i nord-sydlig riktning på Öland, har sin sträckning på mindre vägar parallellt med väg 136 fram till Munketorp då den följer väg 991 förbi Vedborm upp till Skäftekärr i Böda socken. Kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum tillhör de stora sevärdheterna i Högby. Badmöjligheter finns främst på den östra kuststräckan. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.



Löttorp är norra Ölands handels- och servicecentrum. Här finns förutom bank, livsmedelsaffär, restaurang och café bl.a. också en småskalig livsmedelsindustri med försäljningsställe. I den fördjupade översiktsplanen ska bl.a. möjligheten att anlägga ett torg utredas.

FOTO: LENNART BOHLIN

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralort är Borgholm. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt. Socknens Idrottsförening, Högby IF, har en omfattande verksamhet, inte minst för ungdomar, på en välutrustad idrottsplats. I Löttorp finns även ungdomsgården 11:an, en mötesplats för de unga i den norra kommundelen.

Service

I Åkerboskolan i Löttorp finns barnomsorg, förskoleklass samt årskurs 1–9. Närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar. I anslutning till skolan finns bibliotek, sporthall, badhus och utomhuspool. I Löttorp finns även en idrottsanläggning där det i angränsande område finns utvecklingsmöjligheter för andra idrottsverksamheter.

Högby hör till det norra hemtjänstområdet. Distriktssköterska och vårdcentral finns i Löttorp.

Åkerbohemmets service- och sjukhem har nyligen renoverats och byggts till.

Till den allmänna servicen hör också räddningstjänsten som har verksamhet i Löttorp med brandkår och ambulans. Det allmänna vattensystemet är dimensionerat så att det klarar en smärre utbyggnad. Avlopp är däremot svåra att lösa i flera delar av socknen. De avloppslösningar som finns idag är enskilda. En komplikation med de befintliga avloppslösningarna är att Hornsjön fungerar som en ytvattentäkt och dessutom ingår stora delar av Löttorp och dess omgivningar i skyddsområdet. En utbyggnad av avloppsledningsnätet skulle möjliggöra en utveckling av områdena runt Byerumsvägen och i Vedborm. Detta medför att reningsverket i Böda måste byggas

ut eftersom det är nära sitt kapacitetstak. Allt spillvatten från Löttorp leds till reningsverket i Böda. Läs mer om Hornsjöns vattenskyddsområde under ”Allmänna intressen”.

Återvinningsstation finns i Löttorp.

I Högby finns en bygdegård som ägs och sköts av en lokal förening.

Energi

I Högby finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken ”Allmänna intressen, Energi, Vindenergi”. I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar. Detta gäller även för nya vindkraftverk till lands.

Borgholms energi har planer på en fjärrvärmeanläggning inom Löttorps tätort. Tidsplanen för projektet är inte fastställd.

Kommunikationer

Väg 136 sträcker sig genom hela Högby socken. Väg 989 går genom Löttorp och Alvedsjö mot kustvägen.

I Löttorp går väg 990 norrut mot Byerum och Böda. Länstrafikens bussar trafikerar väg 136 och Löttorps centrum dagligen. Pendlingsavståndet till Borgholm är cirka 4,5 mil.

Hamnen i Alvedsjöbodarna var en gång ångbåtshamn med regelbundna förbindelser till Oskarshamn. Idag används hamnen av fritidsbåtar och några fiskebåtar.

Det finns behov av en gång- och cykelväg utmed väg 136 från Gaxa och norrut mot idrottsplatsen samt vid infarten till Löttorp och genom Löttorps samhälle. Vägverket gjorde en förstudie år 1999 och ombyggnadsplanerna finns med i deras projektplan. Det är dock ovisst när arbetena kommer till stånd. Kommunens ansvar är att påverka beslutande instanser som Regionförbundet i Kalmar Län för att projektet ska komma igång.

Bebyggelseutveckling

Den omfattande fritidsbebyggelsen är spridd över socknen med förtätningar närmast de båda kusterna. Turistattraktioner som lekland, bad- och campingplatser finns längs väg 136 och den östra sidan av socknen. Löttorp är till stora delar detaljplanerat. Utöver detta finns det detaljplanerade områden i Södra Munke-torp, Högby-Sandby och i Hagaby. Några mindre detaljplaner finns dessutom i den syd-västra delen av socknen. Delar av Binnerbäck, Vedborm, Dödevi och området runt kyrkan utgör "samlad bebyggelse".

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar. Läs mer om bebyggelse-utveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Högby socken

- Bebyggelseutvecklingen bör i första hand ske inom de områden som idag är detaljplanerade innan nya markområden tas i anspråk. Inom de detaljplanerade områdena i Löttorp finns ett tiotal obebyggda tomter varav några kommunägda. I övriga detaljplanerade områden i Högby socken finns ett mindre antal obebyggda tomter.
- I Löttorp finns industriområde i de norra delarna av samhället. Det är möjligt att utveckla detta område vidare med lättare, ej miljöstörande industrier. Området ligger inom Hornsjöns vattenskyddsområde.
- Pröva möjligheten att reglera Hornsjöns vattennivå ytterligare.
- Den framtida planeringen får inte omöjliggöra ett eventuellt återskapande av Vedby- och Vedbormesträsk så att det kan bli möjligt dämna och reglera deras vattennivåer.
- Kommunen ska arbeta för att påverka regionala organ för att få till stånd en ny gång- och cykelväg enligt Vägverkets projektplan.
- I den fortsatta översiktliga planeringen är det Löttorp jämte Borgholm som i första hand kräver fördjupade översiktsplaner. En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen kommer.